

Arenas ekonomiska råd

Rapport 5

Erik Hegelund

**Kan expansiv ekonomisk politik
bota svensk massarbetslöshet?**

arenaidé

Erik Hegelund

Kan expansiv ekonomisk politik bota svensk massarbetslöshet?

Publicerat i mars 2013

©Författaren och Arena Idé

Bild: Holger.Ellgaard/Wikimedia Commons

Arena Idé är en del av Arenagruppen

www.arenagruppen.se

Arenagruppen
Drottninggatan 83
111 60 Stockholm
Tel (vx) 08-789 11 60

Arenas ekonomiska råd är en verksamhet inom tankesmedjan Arena Idé. Syftet är att utifrån en radikal och progressiv utgångspunkt bredda den ekonomiska och politiska diskussionen i Sverige. Vi vill skapa en oberoende arena för kunskapsutveckling och förnyelse av den ekonomiska debatten.

Arenas ekonomiska råd är ett samarbete mellan Arena Idé och Friedrich Ebert Stiftungs kontor i Stockholm.

Förord.....	5
Författarens förord	6
Sammanfattning	6
Inledning	8
1.1 <i>Teorier om arbetslöshet</i>	8
1.2 <i>Denna rapport</i>	9
2 Dagens populära teori.....	10
2.1 <i>NAIRU</i>	10
2.2 <i>Högre prisökningstakt eller arbetslöshet</i>	11
2.3 <i>Nykeynesianism och monetarism.....</i>	13
3 Empirin stödjer inte teorin	13
3.1 <i>Hög a-kassa skapar inte hög arbetslöshet</i>	14
3.2 <i>Utvecklingen i Sverige</i>	15
4 Teorier om efterfrågan.....	16
4.1 <i>Andra former av NAIRU.....</i>	17
4.2 <i>Låg inflation och hög arbetslöshet</i>	17
4.3 <i>Olika synsätt på inflation.....</i>	18
5 Hur kan efterfrågan påverka NAIRU?	21
5.1 <i>Investeringar och arbetslöshet</i>	22
5.2 <i>Ränta och inkomstfördelning</i>	23
5.3 <i>Skulder och investeringar</i>	24
5.4 <i>Är Phillipskurvan irrelevant?</i>	25
6 Empirisk forskning kring efterfrågan	26
6.1 <i>Investeringstakten.....</i>	26
6.2 <i>Spanien som illustrativt exempel.....</i>	28
6.4 <i>Skuldsättning.....</i>	30
7 Slutsatser	32
7.1 <i>Slutsatser för nationalekonomin</i>	32
7.2 <i>Politiska slutsatser.....</i>	33
7.3 <i>Vad kommer EU säga?</i>	34
7.4 <i>Vad kommer arbetsmarknadens parter säga?.....</i>	34
Källor	35

Förord

Arbetslöshet och sysselsättning kommer att vara en av de tunga frågorna i valet 2014. Arbetslösheten i Sverige ligger i dag varaktigt på ca 8 procent. Fram till den ekonomiska krisen i början av 90-talet hade Sverige en relativt låg arbetslöshet. De två decennierna därefter kännetecknas av massarbetslöshet och en växande grupp långtidsarbetslösa.

I denna rapport gör ekonomen Erik Hegelund en genomgång av de teorier som dominerat den politiska och akademiska debatten om sysselsättning och arbetslöshet. Den s.k. NAIRU-teorin (jämviktsarbetslösheten) menar att arbetslösheten främst är beroende av hur arbetsmarknadens institutioner, exempelvis a-kassan, fungerar och att efterfrågan endast kan påverka arbetslösheten på kort eller medellång sikt. Det innebär att en expansiv finans- eller penningpolitik inte kan påverka arbetslösheten på lång sikt. Denna teori ligger till grund för den penningpolitik som förs i Sverige idag.

Men stämmer teorin med verkligheten? Den empiriska forskningen pekar i en annan riktning. Exempelvis har ersättningsnivån i a-kassan sjunkit sedan 80-talet, men arbetslösheten har varierat kring samma nivå sedan 90-talet. Empirin säger snarast att den samlade efterfrågan i samhället har en betydande inverkan på arbetslösheten på såväl kort som lång sikt.

Hegelund redogör för alternativa teorier och hans slutsats är klar: förändra Riksbankens uppdrag och tillåt en högre inflationstakt!

Vi hoppas att denna rapport ska bidra till en bättre ekonomisk politik som leder till lägre arbetslöshet.

Stockholm i mars 2013

Boa Ruthström

Chef Arena Idé

Författarens förord

De åsikter som uttrycks i denna rapport är författarens egna och återspeglar inte nödvändigtvis Arena Idés synsätt och uppfattningar.

Jag är tacksam för de värdefulla kommentarer jag fått på tidigare utkast från Göran Zettergren, Tove Eliasson, Tony Johansson, Stefan Carlén, Ali Esbati och Pär Nyman. Återstående misstag är givetvis mina egna.

Sammanfattning

Sverige har sedan 1990-talet haft hög arbetslöshet jämfört med de fyra decennierna dessförinnan. Utifrån den forskning som diskuteras i rapporten är troligtvis den mest avgörande insatsen för att få ned arbetslösheten att föra en mer expansiv finans- och penningpolitik. Högre inflationstakt bör tillåtas och Riksbankens inflationsmål bör kombineras med ett uppdrag att motarbeta arbetslösheten.

De senaste decennierna har den akademiska och politiska debatten dominerats av forskning och teorier som menar att arbetslösheten i förlängningen främst påverkas av arbetsmarknadens institutioner. Förändringar i efterfrågan kan enligt denna typ av teorier endast påverka arbetslösheten på kort och medellång sikt. Dessa synsätt brukar beskrivas som teorin om NAIRU (Non-Accelerating Inflation Rate of Unemployment, den arbetslöshetsnivå som är förenlig med stabil inflationstakt). Ett sådant exempel är den inflytelserika framställningen i Layard m.fl. (1991).

Eftersom efterfrågan inte kan påverka långsiktiga NAIRU kan inte heller expansiv finans- och penningpolitik sänka NAIRU på lång sikt. Denna typ av teoribildning ligger till grund för dagens svenska penningpolitik. Exakt vilken inflationsnivå som Riksbanken siktar på brukar utifrån denna teoribildning beskrivas som relativt oviktigt.

Utifrån denna typ av teori har många ekonomer och forskare ägnat stor uppmärksamhet åt a-kassan. Flera vanliga framställningar av NAIRU-teorin menar att en höjning av a-kassan leder till höjd NAIRU. Trots att det ibland påstås att denna typ av teori har ett starkt empiriskt stöd är resultaten otydliga och blandade. Sedan 1980-talet har a-kassans ersättningsnivå sjunkit i Sverige, samtidigt som merparten av politiken i övrigt utgått från denna typ av teoribildning. Men arbetslösheten har trots dessa reformer varierat kring samma höga nivå sedan mitten av 1990-talet fram till i dag. En liknande utveckling märks i flera andra OECD-länder. Detta tyder på att den populära synen på arbetslöshet, såsom den inflytelserika NAIRU-teori som beskrivs i denna rapport, varken ger någon bra förklaring till arbetslösheten eller är en god grund att basera den ekonomiska politiken på.

Den empiriska forskningen tyder i stället på att den totala efterfrågan i samhället har en avgörande inverkan på arbetslösheten på både kort och lång sikt. Rapporten beskriver kortfattat tre teoretiska och delvis överlappande resonemang som argumenterar för att efterfrågan och investeringstakt kan påverka NAIRU långsiktigt. Detta innebär även att staten i så fall kan sänka NAIRU och arbetslösheten på lång sikt genom expansiv finans- och penningpolitik. NAIRU kan i dessa tre teorier beskrivas som endogen – alltså beroende av tidigare

arbetslöshet. Även om de tre teorierna har något olika fokus betraktas alla tre som intressanta.

De tre teorierna inkluderar Rowthorn (1999) som, till skillnad från Layard m.fl. (1991), menar att den så kallade substitutionselasticiteten mellan arbete och kapital är under ett. Detta menar Rowthorn leder till att förändringar i kapitalstocken, alltså investeringstakten, kan förväntas ha en avgörande inverkan på långsiktiga NAIRU.

Även Hein (2006) menar att investeringstakten kan påverka NAIRU på lång sikt. Hein menar bland annat att högre räntor riskerar att hämma investeringstakten samt höja företagens kapitalkostnader och därigenom sänka vad företagen betraktar som acceptabel reallön. Detta riskerar att hämma efterfrågan ytterligare och höja NAIRU.

Keen (2011) argumenterar också för investeringstaktens betydelse men lägger även stor vikt vid skuldutvecklingen, vilket han menar är en central faktor för att förstå aggregerade efterfrågan. För att samhällsekonomin ska vara stabil måste skuldökningstakten vara i nivå med den övriga ekonomins utveckling. För att uppnå full sysselsättning krävs att efterfrågan på arbetskraft hålls uppe.

Diverse empirisk forskning stödjer de centrala slutsatserna rörande arbetslösheten i dessa tre teoretiska resonemang. Sedan 1980-talet har investeringstakten sjunkit i Sverige och många andra OECD-länder. Enligt populära varianter av NAIRU-teorin bör detta inte påverka arbetslösheten på lång sikt. Men i verkligheten verkar det ha stor betydelse. Investeringstakt och andra efterfrågefaktorer kan förklara arbetslöshetens utveckling betydligt bättre än förändringar i arbetsmarknadens institutioner.

I rapporten diskuteras även empiriska indikationer till stöd för Keens (2011) resonemang kring skuldutvecklingen. Ökningstakten av hushållens skulder verkar exempelvis samvariera med efterfrågan på arbetskraft. Men eftersom den samlade forskningen rörande detta fenomen i Sverige verkar vara begränsad är det svårt att dra några långtgående slutsatser.

Alla de tre teorier som lyfter fram efterfrågans betydelse för NAIRU har det gemensamt att de menar att det finns ett negativt samband mellan inflation och arbetslöshet på lång sikt. Det vill säga – vid lite högre inflationstakt tenderar arbetslösheten att vara lägre. Den så kallade Phillipskurvan kan därför beskrivas som böjd på lång sikt, tvärtemot vad som är vanligt inom nationalekonomi i dag då kurvan oftast betraktas som vertikal. Rowthorn (1995) beskriver det som att denna böjda Phillipskurva kan flytta sig. Höjd investeringstakt kan få kurvan att skifta in, varför samhällsekonomin kan nå lägre arbetslöshet med samma inflationstakt, alltså lägre NAIRU.

Den mest avgörande insatsen för att sänka arbetslösheten är därför troligtvis att förändra Riksbankens uppdrag. Högre inflationstakt bör tillåtas. Det är inte givet exakt vilken inflationsnivå som är optimal, varför man även bör se över möjligheterna att ge Riksbanken i uppdrag att motarbeta arbetslösheten.

Inledning

Detta är en rapport om arbetslöshet, om vilka faktorer som påverkar arbetslösheten och vilka politiska förändringar som har störst potential att åtgärda den höga arbetslösheten i Sverige. Denna rapport argumenterar för att expansiv ekonomisk politik kan sänka arbetslösheten på både kort och lång sikt. Detta är i dag ett relativt ovanligt synsätt bland nationalekonomer.

Arbetslöshet mäts i regel i procent av de personer som räknas till arbetskraften och som inte har arbete. Det vill säga hur stor andel av de som vill ha ett jobb men inte har det. Ofta skiljer man på arbetslöshet och sysselsättningsgrad, där det senare betyder hur stor andel av hela eller delar av befolkningen som har arbete. Man måste även skilja på politiska insatser rörande dessa fenomen. En åtgärd som ökar den totala sysselsättningen behöver inte medföra lägre arbetslöshet.

I media diskuteras det ibland huruvida arbetslösheten gått upp eller ned från en månad till en annan, eller vad som hänt de senaste åren. Men den verkligt stora frågan för svensk del är inte vad som hänt sedan finanskrisen 2007/2008 eller sedan Reinfeldtregeringen tillträdde 2006, utan varför Sverige haft massarbetslöshet sedan början av 1990-talet.

Tittar man på statistik över arbetslösheten i Sverige sedan 1950 fram till i dag går det att dela in dessa sex decennier i två tidsperioder. En period av låg arbetslöshet efter andra världskriget fram till 1990 och en period med hög arbetslöshet sedan dess fram till i dag.

I början av 1990-talet genomled Sverige en finanskris då arbetslösheten steg kraftigt för att sedan sjunka något men aldrig återvända till det läge som rådde decennierna dessförinnan. En annan stor förändring i början av 1990-talet var att politiken började fokusera på att hålla inflationstakten på en stabilt låg nivå. Detta var framför allt ett uttryck för en mer genomgripande förändring av perspektiven där politiken övergav tron på statens möjligheter att hålla nere arbetslösheten genom att hålla efterfrågan uppe. Många andra OECD-länder har genomgått en liknande utveckling av både arbetslöshet och politiska förändringar. Stora mängder teoretisk och empirisk forskning tyder på att denna politiska omställning var ett misstag.

1.1 Teorier om arbetslöshet

De senaste decennierna har både den breda samhällsdebatten och nationalekonomin dominerats av teorier kring arbetslöshet som menar att den totala efterfrågan i samhället inte kan påverka arbetslösheten på lång sikt. Efterfrågan kan enligt dessa endast tillfälligt påverka arbetslösheten på kort och medellång sikt.

Denna typ av teorier beskrivs ofta som någon form av neoklassiska eller nykeynesianska NAIRU-teorier (Non-Accelerating Inflation Rate of Unemployment, alltså den arbetslöshetsnivå som är förenlig med stabil inflationstakt). Många upplever troligen att olika varianter av denna typ av teorier är det enda synsätt som existerar eftersom alternativa idéer länge varit så frånvarande i debatterna.

Men denna typ av teorier är endast ett av flera tänkbara synsätt. Denna rapport argumenterar i stället för att efterfrågan är den faktor som är mest avgörande för arbetslösheten på både kort och lång sikt. Detta betyder alltså att efterfrågan i så fall inte bara påverkar arbetslösheten utan även den så kallade långsiktiga jämviktsarbetslösheten, NAIRU. Exempel på utmärkta svenska undantag från de senaste åren som diskuterar liknande perspektiv är Johansson och Taalbi (2010), Zettergren (2011) och Carlén och Persson (2012).

Om efterfrågan är avgörande för arbetslösheten på lång sikt betyder det i praktiken att det inte finns någon långsiktig jämviktspunkt för arbetslösheten som bestäms av arbetsmarknadens strukturer och institutioner, på det sätt som många nationalekonomer i dag tänker sig att arbetsmarknaden fungerar. I stället kan man säga att jämvikten är långsiktig om efterfrågetrycket är långsiktigt.

Detta innebär vidare att staten i så fall kan, tvärtemot vad dagens populära teorier antar, pressa ned arbetslösheten genom expansiv penning- och finanspolitik. Alltså bör i så fall Riksbanken inte ha som främsta mål att hålla nere inflationen. En av de mest avgörande insatserna för att få ned arbetslösheten är därför att förändra Riksbankens inflationsmål, delvis genom att tillåta högre inflationstakt.

En vanlig kritik mot låginflationspolitiken är att just två procents inflation, vilket är vad Riksbanken siktar på i dag, är för lågt. Den amerikanska ekonomen George A. Akerlof har argumenterat för att det finns en idealisk inflationstakt som ligger strax över detta, där den lägsta långsiktiga jämviktsarbetslösheten kan uppnås. Det väsentliga enligt denna typ av resonemang är då att Riksbanken väljer rätt inflationsnivå (Akerlof med flera, 2000).

Akerlofs resonemang och annan liknande forskning är intressant. Men denna rapport argumenterar för att totala efterfrågan påverkar den långsiktiga jämviktsarbetslösheten. I så fall finns det troligen inte heller någon idealisk inflationstakt på det sätt som Akerlof menar. Om efterfrågan är avgörande för NAIRU blir de politiska slutsatserna delvis desamma som Akerlofs – låginflationspolitiken skapar troligen onödigt hög arbetslöshet. Men de teoretiska mekanismerna skiljer sig, vilket även leder till en del andra slutsatser.

1.2 Denna rapport

Nedan följer först en introduktion till vanliga synsätt inom en populär NAIRU-modell. Därefter följer en kritik av denna utifrån den empiriska forskning som tyder på att denna typ av vanliga och populära teoribildning inte ger någon tillfredsställande förklaring till arbetslösheten.

Beskrivningen nedan av den populära NAIRU-teorin utgår framför allt från den mycket inflytelserika modellen som Richard Layard, Stephen Nickell och Richard Jackman presenterade i sin bok *Unemployment* (Layard m.fl., 1991). De stora dragen i Layard, Nickell och Jackmans teori är representativa för många andra liknande modeller och kan på flera sätt beskrivas som mittenfåran inom nationalekonomi de senaste decennierna. Modellen är därför endast tänkt som ett exempel.

1 Layard m.fl. (1991) har även publicerats i en andra uppdaterad upplaga (2005), som inte skiljer sig från den tidigare upplagan på något avgörande vis. Valet av upplaga påverkar inte argumentationen i denna rapport. Många andra inlägg som hänvisas till i denna rapport utgår från den äldre upplagan.

Den kritik som framförs därefter mot denna typ av teorier är på samma sätt främst ämnad mot de vanligt förekommande synsätt som denna typ av teorier utgår ifrån, snarare än just den specifika modellen i Layard m.fl. (1991). För enkelhetens skull använder jag ibland begreppet "den populära NAIRU-teorin" för att beskriva både deras modell och liknande teoribildning.

Jag vill understryka att denna rapport knappast gör vare sig den teoretiska eller empiriska forskningslitteraturen som nämns fullständig rättvisa. För den nyfikne rekommenderas i stället litteraturlistan längst bak.

2 Dagens populära teori

Många teorier om den totala arbetslösheten i samhället svarar, uttalat eller mellan raderna, på följande tre frågeställningar:

1. Kan staten genom att höja efterfrågan sänka arbetslösheten – på lång sikt?
2. Påverkar arbetslösheten i dag vilken nivå arbetslösheten kommer att ha i framtiden – på lång sikt?
3. Finns det en negativ relation mellan inflation och arbetslöshet – på lång sikt?

I detta sammanhang är dessa tre frågor i grund och botten en och samma fråga. Nedan följer först en genomgång av de framträdande dragen i en typ av teoretisk modell som svarar nej på dessa tre frågor: den mycket inflytelserika modellen av NAIRU-teorin som presenteras i Layard m.fl. (1991). Det är denna typ av teoribildning som dominerat debatten de senaste decennierna. Jag kommer i denna rapport att argumentera för synsätt som svarar ja på dessa tre frågor.

2.1 NAIRU

Förenklat säger denna populära NAIRU-teori att visst kan staten höja efterfrågan och därigenom sänka arbetslösheten tillfälligt såsom under ett eller några år, till exempel genom expansiv finans- eller penningpolitik. Detta ökar även pressen uppåt på priser och löner, varför inflationstakten stiger. Men förr eller senare kommer människors förväntningar på priser, löner och andra relevanta faktorer att anpassa sig efter de nya ökningstakterna. En central faktor i många sådana resonemang är inflationsförväntningarna. I och med att dessa anpassar sig återgår arbetslösheten till sitt långsiktiga jämviktsläge.

Arbetsmarknadens långsiktiga jämviktsläge kallas ofta för NAIRU, vilket är en förkortning för Non-Accelerating Inflation Rate of Unemployment. På svenska betyder alltså NAIRU "den nivå av arbetslöshet där inflationstakten är stabil". NAIRU är ett teoretiskt begrepp. Det går visserligen att mäta med olika mer eller mindre invecklade metoder men det är en ständigt öppen fråga exakt var NAIRU befinner sig.

Det mest avgörande fenomenet i detta sammanhang är den långsiktiga NAIRU-nivån. Detta är en långsiktig jämviktspunkt, mot vilken den vanliga arbetslösheten hela tiden strävar. "Lång

sikt" är ett nyckelbegrepp i detta sammanhang och kan syfta på allt från några år till flera decennier. Under tiden kan arbetslösheten visserligen variera ganska kraftigt, men sakta men säkert kryper den hela tiden närmare jämviktsnivån.

Förenklat kan man säga att enligt denna typ av teori bestäms långsiktiga NAIRU av flexibiliteten på arbetsmarknaden. Efterfrågan har ingen betydelse för den långsiktiga NAIRU-nivån. Långsiktiga NAIRU påverkas framför allt av flexibiliteten och de strukturella villkoren på arbetsmarknaden. Om flexibiliteten och villkoren är oförändrade så är den långsiktiga NAIRU oförändrad. Detta kan bland annat innebära att om de arbetsökande sänker sina lönekrav och/eller tvingas vara mer aktiva i sitt arbetsökande kan flexibiliteten öka, vilket sänker den långsiktiga jämviktsnivån.

Enligt teorin påverkas arbetslösheten främst av det som brukar kallas arbetsmarknadens institutioner, såsom a-kassa och bidrag, möjligheter till utbildning, information om lediga jobb, hur fackföreningar beter sig och liknande. Detta måste inte enbart betyda att a-kassan ska vara låg. Men många ekonomer lägger ofta mycket stor vikt vid hur hög a-kassersättning sänker arbetslösas drivkrafter att återgå i arbete, höjer arbetslösas reservationslöner eller dylikt. Det är därför som man så ofta pratar om a-kassans ersättningsnivå och givmildhet när arbetslösheten kommer på tal.

Om arbetslösheten är hög under en längre tid och tvingar ut många människor i långtid-sarbetslöshet försämras ofta deras färdigheter, vilket gör det ännu svårare för dem att hitta jobb. Detta skapar enligt vanliga varianter av denna NAIRU-teori trögheter på arbetsmarknaden, så kallad hysteresis (även kallat persistens). Men enligt teorin kommer förväntningarna även i dessa situationer förr eller senare att anpassa sig. Exempelvis kan de långtids-arbetslösas förväntningar på löner anpassa sig, varpå även dessa personer får jobb igen och arbetslösheten återgår till NAIRU.

Enligt teorin spelar det inte heller någon roll hur långt ned arbetslösheten skulle sjunka i en situation där staten höjer efterfrågan. Och omvänt spelar det inte i längden någon roll hur hög arbetslösheten är för tillfället. Framtidens arbetslöshet beror i förlängningen inte på dagens arbetslöshet – den beror enbart på arbetslöshetens långsiktiga jämviktsläge, NAIRU, och dess strukturella och institutionella förutsättningar.

2.2 Högre prisökningstakt eller arbetslöshet

När arbetslösheten går ned går ofta inflationen upp. Denna empiriska observation är alla överens om, även om teorierna går isär kring exakt varför så sker och vilken betydelse detta har. Här kan vi nöja oss med att säga att det kan bero på olika saker, till exempel att efterfrågetrycket på både arbetsmarknaden och vanliga varu- och tjänstemarknader stiger, vilket tenderar att pressa upp priserna på både varor, tjänster och arbetskraft. NAIRU är som sagt den arbetslöshetsnivå där inflationstakten är stabil.

Om arbetslösheten sjunker under NAIRU stiger inflationstakten (till exempel på grund av att staten vid fel tillfälle genomför en större investering i nya järnvägar). Efter ett tag anpassar sig förväntningarna och arbetslösheten återgår till långsiktiga NAIRU. Alltså samma arbetslöshetsnivå som tidigare men med en högre inflationstakt. Alla är även överens om att det

inte är hållbart att staten låter inflationen ständigt öka. I förlängningen riskerar detta leda till hyperinflation och allmän instabilitet.

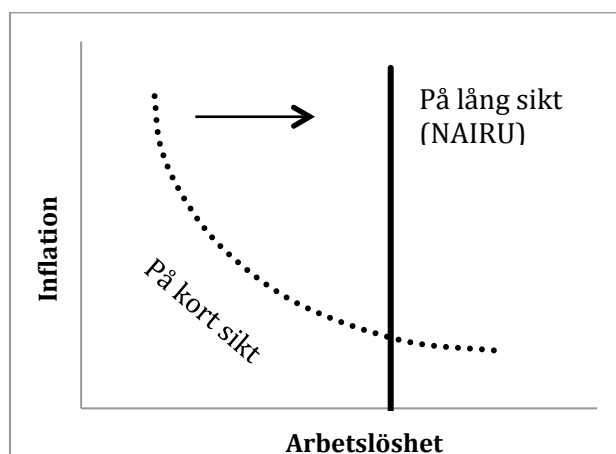
Enligt denna sorts NAIRU-teori finns det därför ingen negativ relation mellan inflation och arbetslöshet på lång sikt. På kort sikt kommer visserligen inflationen ofta att stiga när arbetslösheten minskar och vice versa – men på lång sikt återgår arbetslösheten till NAIRU, trots att inflationen är högre än tidigare. Förutom inflationsförväntningarna förekommer även andra mekanismer men detta är en av de absolut mest centrala.

I nationalekonomi brukar relationen mellan inflation och arbetslöshet illustreras i den så kallade Phillipskurvan. Denna ritas ofta upp i teoretisk form med inflationstakt på ena axeln och arbetslöshet på den andra för att visa hur olika teorier ser på detta samband.

Phillipskurvan inom den populära NAIRU-teorin som beskrevs ovan kan beskrivas som böjd ned mot höger på kort sikt men helt vertikal på lång sikt. Alltså vertikal i meningen att sambandet är vare sig positivt eller negativt. Eftersom det inte finns någon relation mellan inflation och arbetslöshet betyder det att vilken inflationsnivå Riksbanken siktar på inte är avgörande för arbetslösheten i längden. För att inte störa marknadens aktörer och minimera risken för att inflationen sticker iväg rekommenderas ofta att inflationen hålls på en stabilt låg nivå. Många ekonomer är överens om att inflationstakten bör vara svagt positiv, bland annat för att kunna hantera vissa former av nominella trögheter och djupa kriser.

Figur 1 beskriver en variant av den teoretiska Phillipskurvan enligt vanligt förekommande NAIRU-teorier. På kort sikt är kurvan negativ – när arbetslösheten går ned går inflationen upp och vice versa. Men på lång sikt anpassar sig förväntningarna och arbetslösheten återgår till den långsiktiga NAIRU, varför kurvan kan beskrivas som vertikal – på lång sikt.

Figur 1 Den teoretiska långsiktiga vertikala Phillipskurvan

Utifrån denna teori är det således tydligt att finans- och penningpolitiken inte kan påverka arbetslösheten på lång sikt annat än i den mån dessa kan påverka flexibiliteten på arbets-

marknaden. Exakt vilken inflationsnivå som Riksbanken siktar på brukar därför beskrivas som sekundärt eller fullständigt oviktigt.

En central del av denna typ av NAIRU-teorier, liksom alla teorier som svarar nej på de tre inledande frågorna, är människors förväntningar och hur dessa påverkar våra beteenden. Tanken är att tillräckligt många människor medvetet eller omedvetet har en god förståelse av priser och löner; att summan av aktörernas handlingar tar fullständig hänsyn till förändringar av priser och löner; samt att tillräckligt många har möjlighet att agera utifrån denna kunskap. Detta kan beskrivas som att människor har "rationella förväntningar" eller att våra beteenden uppvisar stora inslag av rationalitet.

Rationella förväntningar är inte detsamma som perfekt konkurrens, att alla beslut sker fullt medvetet, uttalat eller något liknande. Många vanliga varianter av NAIRU-teorin utesluter till exempel inte oligopolkonkurrens, trögrörliga priser och andra former av friktioner. Men på lång sikt räknar ändå denna typ av teorier med att samhället är tillräckligt flexibelt för att anpassa sig. Det kan exempelvis ta decennier för löneförhandlingarna att vänja sig vid inflationen men tids nog kommer det att ske.

2.3 Nykeynesianism och monetarism

Den NAIRU-modell som beskrivs ovan återger huvuddragen i Layard m.fl. (1991), vilket Stockhammer (2008) menar kan sammanfattas som en nykeynesiansk teori. Bland nykeynesianska ekonomer förekommer även andra synsätt men kärnan i dessa resonemang har varit mycket inflytelserika.

Nykeynesianismen är en inriktning inom nationalekonomin, döpt efter John Maynard Keynes som var en känd brittisk ekonom i början av 1900-talet. Nykeynesianismen brukar beskrivas som en utveckling av Keynes idéer men den har inte mycket med kärnan i hans teorier att göra. När det gäller synen på arbetslöshet delar den i stället mer tydliga grunddrag med de teoretiska traditioner som brukar kallas för monetaristisk och neoklassisk ekonomi.

De politiska analyser och förslag som följer av den typ av NAIRU-teori som beskrevs ovan rymmer förslag som traditionellt betraktas som både typiskt "vänster", "höger" och neutrala. Både lägre a-kassa, mer pengar till arbetsmarknadsutbildning och bättre information till arbetsmarknadens parter kan enligt denna typ av teorier sänka långsiktiga NAIRU (förutom Layard m.fl. (1991); se Lundborg m.fl. (2007), Nickell m.fl. (2005)).

3 Empirin stödjer inte teorin

De centrala dragen i den NAIRU-teori som beskrevs ovan och liknande synsätt på arbetslöshet har haft enormt genomslag i Sverige och resten av västvärlden de senaste decennierna. Det är i grund och botten med utgångspunkt i denna typ av teorier som både den svenska Riksbanken och den europeiska centralbanken, ECB, har som mål att hålla nere inflationen.

Dessa teorier finns i både enkla och avancerade framställningar och det finns en hel del forskning som ger sitt stöd åt dess synsätt. Men den samlade bilden tyder ändå på att denna typ av teori inte ger en tillfredsställande förklaring till arbetslösheten.

I OECD:s rapport *Employment Outlook 2006* konstateras något besynnerligt att "vissa länder verkar uppnå lika goda resultat för sysselsättningen med extremt olika politik". Denna tve-tydiga slutsats har dock inte hindrat OECD från att fortsätta att påstå att arbetsmarknadens institutioner och hög a-kassa är den huvudsakliga förklaringen till arbetslösheten (OECD, 2011).

År 2006 publicerade även Olivier Blanchard, chefsekonom på Internationella Valutafonden (IMF), ett läsvärt papper där han går igenom de senaste decenniernas forskningsdebatt kring denna typ av NAIRU-teorier, däribland sina egna tidigare studier. Blanchard konstaterar ödmjukt att trots stora mängder forskning saknas det i dag en sammanhängande teori för denna typ av NAIRU med trovärdigt empiriskt stöd som kan förklara arbetslöshetens utveckling i OECD-länderna och skillnaderna mellan medlemsländerna (Blanchard, 2006).

3.1 Hög a-kassa skapar inte hög arbetslöshet

Det är mycket svårt att empiriskt kontrollera övergripande teoretiska modeller kring arbetslöshet. Man måste ta hänsyn till väldigt många faktorer och många faktorer är mycket svåra att mäta och sätta siffror på. I den mån det överhuvudtaget finns data för allting man vill kontrollera. Sen har vi problemen att mäta vad som verkligen händer "på lång sikt", vilket är centralt i alla populära NAIRU-teorier men är mer eller mindre omöjligt att studera på något tillfredsställande sätt. Ofta bygger dessutom den här typen av forskning i förlängningen på större och mer genomgripande idéer kring mänsklighetens natur och hur samhället fungerar.

För att pröva teorier om arbetslöshet vetenskapligt kan man gå till väga på många olika sätt. Ett sätt är att utgå ifrån de konkreta politiska rekommendationer som teorierna mynnar ut i och jämföra hur väl verkligheten reagerar på den politik som teorin rekommenderar.

NAIRU-teorin ovan menar som sagt att arbetslösheten beror på arbetsmarknadens så kallade institutioner, såsom a-kassa, bidrag, förekomsten av fackföreningar och hur dessa beter sig med mera. Särskilt a-kassan har många forskare ägnat mycket uppmärksamhet. Många verkar också övertygade om att en hög och givmild a-kassa bidrar till högre arbetslöshet. Med tanke på a-kassans centrala plats både i den akademiska och den breda samhällsdebatten är det därför värt att ägna forskningsresultaten kring denna lite extra uppmärksamhet.

A-kassans inverkan på arbetslösheten kan exempelvis studeras genom att jämföra hur arbetslösheten utvecklas när ersättningsnivån i a-kassan höjs eller sänks. Exakt hur man ska mäta a-kassans ersättningsnivå i detta sammanhang är inte självklart. Därför brukar många studier använda flera olika mått, såsom procentuell ersättningsnivå av tidigare lön, olika typer av index för hur hårda krav som ställs på de arbetsökande med mera.

En forskare som skrivit flera vetenskapliga arbeten kring detta är David R. Howell. En intressant artikel är Howell och Rehm (2009) där de tittar på resultaten i tidigare inflytelsrika studier, däribland Layard m.fl. (1991; 2005), och då bland annat a-kassans inverkan på

arbetslösheten. Howell och Rehm menar att många av de tidigare resultaten sällan ger ett så tydligt stöd för de vanligt förekommande NAIRU-teorierna som många forskare själva vill hävda i sina artiklar. I vissa fall överdriver de sina empiriska analysers generaliserbarhet. I andra fall överdriver de bara resultaten över lag.

I flera av de granskade studierna är resultaten mycket känsliga för vilken metod som används. Howell och Rehm diskuterar bland annat två av måtten på arbetslöshetsersättning i OECD:s statistikdatabas som ofta används i dessa sammanhang: Net Replacement Rates (NRR) och Gross Replacement Rates (GRR), det vill säga arbetslöshetsersättningsnivå före och efter skatt.

Många tidigare studier använder GRR och räknar själva ut en ungefärlig skattenivå. Av förståeliga skäl ger detta inte något exakt mått utan endast ett ungefärligt värde. Det är i sig inget märkvärdigt men NRR visar att GRR ofta ger en felaktig bild. Howell och Rehm menar att om man i stället använder det mer precisa måttet NRR ger det helt andra forskningsresultat än vad studierna som använt GRR kommit fram till. Vissa studier som funnit stöd för att högre a-kassa ger högre arbetslöshet skulle få andra resultat med det mer korrekta måttet (se även Glyn m.fl. (2003)).

Denna typ av komplikationer är vanliga problem när man gör statistiska undersökningar. Om resultaten förändras kraftigt när man skruvar lite på definitionerna eller till exempel prövar att analysera något annat årtal bör man vara väldigt försiktig med slutsatser och resultat.

Förutom övergripande mått på a-kassan i ett helt land finns det även mikroforskning som studerar hur enskilda individer reagerar på a-kassan och andra institutioner kring arbetsmarknaden. Howell och Rehm menar att resultaten för denna typ av studier är något mer lovande till stöd för vanliga NAIRU-teorier i stil med den i Layard m.fl. (1991). Effekterna är dock över lag marginella. Enligt Howell och Rehm kan en sänkning av a-kassan möjligen få vissa enskilda individer att återgå i arbete, men samtidigt medföra sänkt konsumtion och efterfrågan på andra delar av arbetsmarknaden så att den totala arbetslösheten inte påverkas alls eller till och med stiger på längre sikt.

3.2 Utvecklingen i Sverige

Samma resultat gäller om man bara tittar på svenska data. Om vi även här tar a-kassan som exempel var ersättningsnivån (andel av tidigare arbetsinkomst som ersätts vid arbetslöshet) som högst och mest givmild på 1980-talet då arbetslösheten i Sverige var som lägst och andel av befolkningen i arbete var som högst.

Sedan början av 1990-talet har som sagt arbetslösheten varit stabilt hög. A-kassans ersättningsnivå har under denna period fortsatt att sjunka. I slutet av 1980-talet var den genomsnittliga ersättningsgraden under första året i arbetslöshet ca 90 procent. År 2003 hade den sjunkit till 75 procent. Samtidigt har kraven på motprestationer ökat och den allmänna givmildheten i systemet minskat (Nickell och Nunziata, 2001; Nickell, 2006).

Även Reinfeldt-regeringens arbetsmarknadspolitik har hela tiden varit i enlighet med vad populära NAIRU-teorier rekommenderar. A-kassans ersättningsnivåer har sjunkit i relation till

inkomst och därtill har andra förändringar genomförts av arbetsmarknadens institutioner med syfte att öka de arbetslösas drivkrafter (Arbetslöshetskassornas samorganisation, 2011; Regeringen, 2012).

Med tanke på betoningen av "lång sikt" inom denna typ av NAIRU-teorier går det inte att säga med säkerhet huruvida denna eller tidigare regeringars reformer sänkt långsiktiga NAIRU. Det finns som sagt inte heller någon entydig definition av hur man ska mäta NAIRU. Och det är omöjligt att säga hur utvecklingen hade sett ut utan den förda politiken. Arbetslösheten hade kanske varit ännu högre? Det enda vi vet är att den genomsnittliga arbetslösheten varit ungefär lika hög sedan mitten av 1990-talet fram till i dag, oavsett a-kassans form eller ersättningsnivå.

Att de empiriska resultaten för a-kassans och arbetsmarknadens övriga institutioners inverkan på arbetslösheten är blandade betyder rimligtvis inte att förändringar av a-kassan aldrig kan påverka arbetslösheten. Men resultaten visar att sambanden är mycket mer komplexa än vad många verkar tro.

Ett annat empiriskt resultat som tyder på att teorin är ofullständig är att det totala efterfrågetrycket i samhällsekonomin verkar ha mycket större inverkan på arbetslösheten än vad a-kassan och andra institutioner kring arbetsmarknaden verkar ha. Efterfrågetryck syftar här till exempel på investeringstakt etcetera. Men så borde det inte vara enligt de vanliga varianterna av NAIRU-teorin, mer om det nedan.

Med jämna mellanrum kan man höra påståenden att det är vetenskapligt bevisat att högre a-kassa leder till högre arbetslöshet. Som OECD påpekade ovan och diverse studier visar är det mer korrekt att säga att det är vetenskapligt bevisat att hög a-kassa inte måste leda till hög arbetslöshet. Detta tyder därför på att det inte ens är a-kassan eller arbetsmarknadens övriga institutioner som är den avgörande orsaken till arbetslösheten utan någon helt annan faktor. Vi vänder oss därför till en annan typ av teorier.

4 Teorier om efterfrågan

De empiriska resultaten tyder alltså på att arbetsmarknadens institutioner, såsom a-kassa, inte är särskilt avgörande för arbetslösheten. Det kan man se i både Sverige och många andra OECD-länder. Detta betyder i sin tur att de vanligt förekommande och mycket inflytelserika varianterna av NAIRU-teorin inte erbjuder någon tillfredsställande förklaring till arbetslösheten. Än mindre någon bra grund för politikens utformning.

Här presenteras därför andra teoretiska perspektiv som har det gemensamt att efterfrågesidan betraktas som avgörande för arbetslösheten och NAIRU på både kort och lång sikt. Därefter diskuteras ytterligare empiriska erfarenheter som tyder på att teorier kring efterfrågan är en bättre utgångspunkt än de teorier som är populära i dag.

4.1 Andra former av NAIRU

NAIRU är alltså en förkortning för "den arbetslöshetsnivå som är förenlig med stabil inflationstakt". Stockhammer (2008) argumenterar för att även om många ekonomer är kritiska till de vanliga varianterna av NAIRU-teorin så skulle nog även de kritiska ekonomerna instämma i att det i varje givet tillfälle existerar en NAIRU-nivå. Alltså en nivå av arbetslöshet som just i detta nu är förenlig med stabil inflationstakt, oavsett teoretisk grund.

Skiljelinjerna mellan olika teorier om arbetslöshet kan därför beskrivas som att det inte så mycket handlar om huruvida NAIRU existerar eller inte utan i stället i vilken mening NAIRU kan beskrivas som en långsiktig jämviktsnivå och vilka faktorer som har störst påverkan på NAIRU.

Man kan utifrån detta tänka sig en NAIRU som främst inte bestäms av arbetsmarknadens institutioner och dylikt utan till avgörande del påverkas av efterfrågan eller faktorer på efterfrågesidan. Men om efterfrågan är avgörande på lång sikt blir det felaktigt att prata om NAIRU som en långsiktig jämviktspunkt i traditionell mening, dit den verkliga arbetslösheten strävar.

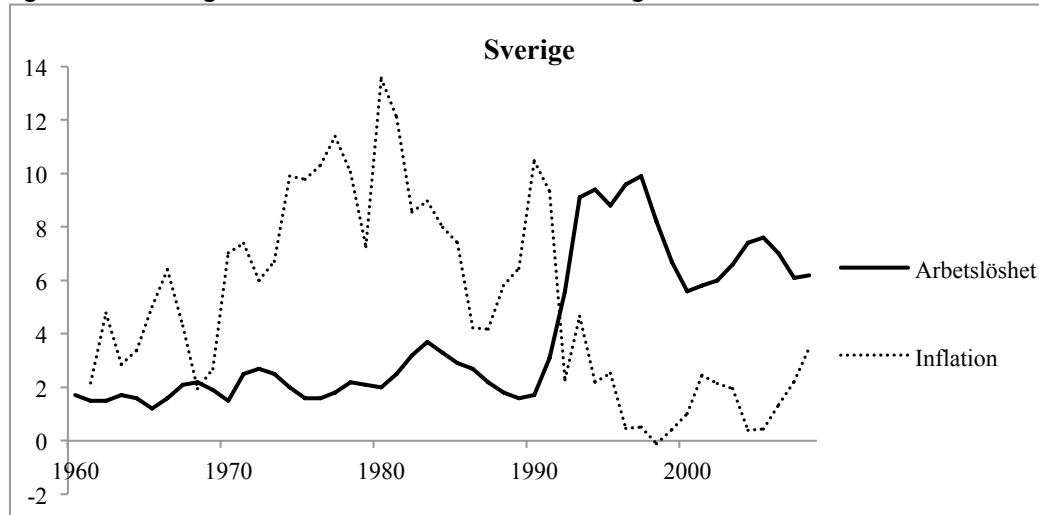
Snarare kan NAIRU i så fall beskrivas som en tillfällig nivå som kan förändras om efterfrågan förändras. Långsiktiga NAIRU kan då beskrivas som en jämviktsnivå som dras mot den verkliga arbetslösheten. Denna NAIRU kan staten i så fall påverka på både kort och lång sikt genom till exempel expansiv finans- och penningpolitik (Stockhammer, 2008).

4.2 Låg inflation och hög arbetslöshet

Den första av de tre frågorna som inleder denna rapport lyder: Finns det en negativ relation mellan inflation och arbetslöshet – på lång sikt? NAIRU-teorin i Layard m.fl. (1991) och liknande teorier svarar nej på detta, vilket är fullständigt centralt i denna typ av teorier. Om svaret i verkligheten är ja kommer en penningpolitik som ensidigt fokuserar på att hålla nere inflationen att resultera i onödigt hög arbetslöshet på både kort och lång sikt.

De empiriska resultaten tyder som sagt på att denna typ av teorier är felaktiga. Detta får även betraktas som en rimlig slutsats när man tittar på inflationen i Sverige och övriga västvärlden de senaste decennierna. I snart tjugo år har inflationen varit stabilt låg medan arbetslösheten har varit stabilt hög, vilket illustreras i figur 2 (jämför Blanchard, 2006). Detta betyder i sin tur att Phillipskurvan i verkligheten troligen inte heller är vertikal på lång sikt. Annars hade de empiriska resultaten varit annorlunda.

Figur 2 Låg inflation och hög arbetslöshet sedan 1990-talet

Källa: AMECO statistikdatabas

4.3 Olika synsätt på inflation

Denna bristande koppling mellan teori och empiri kan ha flera förklaringar. Här tar jag upp tre vanliga förklaringar till varför Phillipskurvan kan vara böjd, eller åtminstone icke-vertikal, på lång sikt och att det därför kan finnas en negativ relation mellan inflation och arbetslöshet:

1. Många förstår inte inflationen eftersom vi har svårt att skilja på nominella och reella förändringar.
2. Många förstår inflationen men bryr sig inte så länge den är låg.
3. Andra faktorer medför indirekt att ett negativt samband mellan inflation och arbetslöshet uppstår. Men vår relation till inflationen är inte central för dessa resonemang.

Förklaring (1) och (2) diskuterar förekomsten och betydelsen av penningillusion. Förklaring (3) innebär till stor del en mer djupgående kritik och rymmer flera olika förklaringar till att arbetslösheten kan påverka NAIRU, i stället för tvärtom. Denna rapport argumenterar främst för förklaring (3).

(1) Förstår inte. En grundläggande kritik mot vertikala Phillipskurvan är att många människor har en bristande förståelse för skillnaden mellan reala och nominella värden och svårt att fatta optimala beslut utifrån detta. En real löneförändring är den nominella förändringen justerad för inflation. Förutom denna förvirring verkar många människors inställning inför relativt enkla frågor och förändringar vara kraftigt beroende av hur dessa presenteras. Detta brukar kallas för penningillusion (money illusion).

Penningillusion kan illustreras med ett kraftigt förenklat exempel. Tabell 1 beskriver tre scenarier med olika inflationstakt. Mycket forskning tyder på att trots att reallönehöjningen är densamma i de tre exemplen upplever många människor inte denna typ av förändringar

som likvärdiga. Vi har svårt att hålla isär nominella och reala förändringar och många har svårt att uppleva alternativen som lika rättvisa (Kahneman, 2011).

Om vi exempelvis har svårare att acceptera en reallönehöjning om denna samtidigt innebär en nominallönesänkning (scenario C) kan detta även påverka vår produktivitet på jobbet negativt, vilket också kan leda till problem i löne- och prisbildningen. Än mer förenklat kan man då säga att om tillräckligt många föredrar en nominell lönehöjning på sju procent framför en på fem procent, trots att reallöneökningen i båda fallen är densamma, ökar sannolikheten att löne- och prisbildningen minimerar arbetslösheten vid högre inflationstakt än vid lägre. Staten kan i så fall öka efterfrågetrycket i samhällsekonomin och låta inflationen stiga något och därigenom få lägre arbetslöshet.

Tabell 1 Penningillusion

Scenario	A	B	C
Ursprunglig lön	19 000		
Lön efter höjning	19 950	20 349	18 952,5
Inflation	+ 0 %	+ 2 %	- 5 %

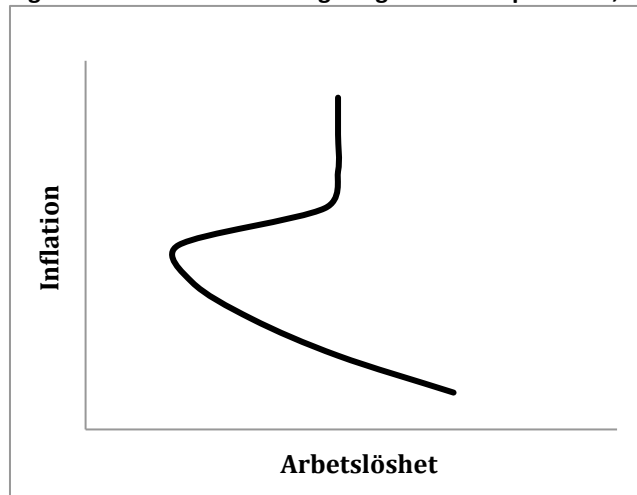
Penningillusion verkar vara utbredd i samhället, även om det får sägas vara oklart exakt hur stor betydelse detta har för arbetslösheten. Det betyder dock inte att ingen förstår reala förändringar, eller ens att det alltid är samma människor som missförstår – bara att en betydande andel av befolkningen i diverse olika situationer ofta missförstår. I detta avsnitt har effekten främst beskrivits som förvirring bland de anställda men studier tyder på att fenomenet även påverkar företag i deras beslutsfattande (Shafir m.fl., 1997).

(2) Bryr oss inte. Den mest kända kritiken mot den vertikala Phillipskurvan i dag är troligen den som George A. Akerlof gjort sig känd för. Akerlof argumenterar för att det räcker med relativt blygsamma antaganden om penningillusion för att Phillipskurvan ska betraktas som icke-vertikal.

Akerlofs resonemang går i korthet ut på att så länge inflationen är låg (såsom upp till 4–5 procent per år) är inflationen inte så avgörande för aktörernas beslut att vi nödvändigtvis tar fullständig hänsyn till denna. Aktörerna är "nästan-rationella". Lite högre inflationstakt kan då öka efterfrågan i samhällsekonomin utan att inflationsförväntningar anpassar sig och arbetslösheten åtgår till den ursprungliga nivån. Phillipskurvan är i så fall böjd vid låga nivåer. Vid högre inflationstakt blir det dock allt mer kostsamt att ignorera inflationen, varför våra beslut blir allt mer inflationsjusterade och Phillipskurvan blir vertikal igen (Akerlof m.fl., 2000).

Om Akerlofs teori stämmer skulle en liten höjning av Riksbankens inflationsmål möjliggöra lägre arbetslöshet på lång sikt. Till exempel om Riksbanken siktade på fyra i stället för två procents genomsnittlig inflation per år. I så fall är den avgörande förändringen just att staten hittar den korrekta inflationsnivån som möjliggör lägsta möjliga långsiktiga NAIRU, se figur 3.

Figur 3 Den långsiktiga Phillipskurvan, baserad på Akerlof m.fl. (2000)

Lundborg och Sacklén (2002) har testat Akerlofs teorier på Sverige och funnit liknande resultat, om än med vissa skillnader i vad som bör betraktas som idealisk inflationstakt jämfört med Akerlof m.fl. (2000). Lars E. O. Svensson (2012) menar, delvis utifrån Akerlof, att arbetslösheten i Sverige har varit onödigt hög de senaste 10–20 åren på grund av att Riksbanken haft som mål att hålla inflationen runt två procent men landat strax under. Detta har enligt Svensson medfört att inflationsförväntningarna blivit för höga, vilket har stört löne- och prisbildningen.

Akerlofs NAIRU-teori om en långsiktig Phillipskurva som är delvis böjd vid låg inflationstakt är elegant i sin tydlighet och erbjuder en relativt enkel politisk rekommendation. Bara staten väljer rätt inflationstakt kommer arbetslösheten att gå ned och på lång sikt gravitera mot minsta möjliga nivå. Idealiskt sett kan Riksbanken då välja exakt den inflationstakt som träffar den punkt på Akerlofs Phillipskurva där kurvan skär som djupast in till vänster.

Akerlof, Svensson och andra liknande inlägg får betraktas som intressanta. Som diskuteras nedan tyder dock empirisk forskning på att efterfrågan har stor betydelse för själva NAIRU. Detta är inte nödvändigtvis helt i enlighet med Akerlofs argumentation. Akerlofs resonemang kring en minsta möjliga långsiktiga NAIRU får därför betraktas som otillfredsställande och vi vänder oss i stället till förklaring nummer tre till varför Phillipskurvan skulle kunna vara icke-vertikal.

(3) Andra faktorer. Man kan även tänka sig att arbetslösheten kan fastna på en onödigt hög nivå av helt andra skäl. Just att arbetslösheten fastnar medför i så fall att hög arbetslöshet i dag ökar sannolikheten för att arbetslösheten ska vara hög även i morgon. Inom nationalekonomisk debatt brukar detta fenomen kallas för att arbetslösheten uppvisar hysteresis (eller persistens).

Ett mindre inslag av hysteresis innebär endast att arbetslösheten fastnar tillfälligt och återgången till långsiktiga NAIRU går trögt. Detta ogiltigförklarar inte NAIRU-teorin i Layard m.fl. (1991) utan medför bara att det kanske kan ta några år eller decennier innan arbetslösheten når den långsiktiga NAIRU-nivån.

Hysteresis kan bero på olika saker. En vanligt förekommande förklaring är att när folk är arbetslösa en längre tid åldras deras arbetsrelaterade färdigheter, varpå de måste lära sig nya saker och/eller anpassa sina lönekrav för att bli anställningsbara igen. Eftersom denna process kan ta lång tid kan det innebära att arbetslösheten fastnar tillfälligt.

En annan vanlig teoretisk förklaring till trögheter är att fackföreningar favoriserar löneförhöjningar för sina anställda medlemmar framför vad som skulle vara bäst för de arbetslösa, vilket även det skapar trögheter i arbetslöshetens återgång till långsiktiga NAIRU. Dessa teorier om hysteresis brukar dock inte betraktas som någon allvarlig invändning mot vanliga varianter av NAIRU-teorin (Lindbeck och Snower, 1986).

Men det finns även teorier som menar att NAIRU tenderar att dras till arbetslösheten – i stället för tvärtom. Detta kan då beskrivas som att vi har fullständig hysteresis, eller snarare att NAIRU är endogen – alltså att NAIRU påverkas av tidigare arbetslöshet och graviterar mot den faktiska arbetslösheten.

Om arbetslösheten drar till sig NAIRU måste efterfrågan på arbetskraft i någon mån hållas uppe för att få NAIRU att sjunka till den faktiska arbetslöshetsnivån. Då blir det dock relativt meningslöst att prata om en långsiktig NAIRU skapad av arbetsmarknadens strukturer och institutioner. Phillipskurvan måste i så fall till stor del betraktas som böjd på både kort och lång sikt, se nedan avsnitt 5.4 nedan.

Observera att denna typ av teorier skiljer sig från Akerlof på så sätt att den avgörande faktorn i den ekonomiska politiken inte består i att hitta en specifik optimal inflationstakt utan att hålla uppe efterfrågan på arbetskraft på ett hållbart sätt. Detta föranleder dock troligen en något högre genomsnittlig inflationstakt än i dag men leder även till en del andra slutsatser.

5 Hur kan efterfrågan påverka NAIRU?

Bland många teorier som poängterar efterfrågans inverkan på NAIRU är synen på inflationen inte så central som i Akerlof och liknande. Efterfrågans betydelse för arbetslösheten uppkommer i stället genom andra mekanismer. Vissa av dessa teorier har omfattande skillnader från vanliga NAIRU-modeller.

Här presenteras några exempel där den första bland annat utgår från en modifierad variant av den populära NAIRU-modellen i Layard m.fl. (1991) och de två andra är något annorlunda. Dessa tre teorier tar upp intressanta perspektiv som förtjänar ökad uppmärksamhet men någon närmare granskning av teoriernas detaljer och delar diskuteras inte här.

5.1 Investeringar och arbetslöshet

Den brittiske ekonomen Robert Rowthorn har i flera texter argumenterat för att förändringar av den så kallade kapitalstocken, alltså investeringstakten, har stor betydelse för NAIRU på både kort och lång sikt.

I många teoretiska modeller tänker man sig att företag kan beskrivas som att de har två produktionsfaktorer: arbete och kapital, där kapital består av produktiva tillgångar såsom fabriker och maskiner. Dessa produktionsfaktorer finansieras av arbetskraftskostnader, såsom löner och pensionsbetalningar, och kapitalkostnader, såsom ränteutgifter.

Rowthorn riktar specifik kritik mot att Layard m.fl. (1991) antar att den så kallade substitutionselasticiteten mellan produktionsfaktorerna arbete och kapital antas vara lika med ett. Detta är ett vanligt antagande i denna typ av NAIRU-teorier (jämför Blanchard, 2006). Substitutionselasticitet beskriver hur efterfrågan på faktorerna förändras då deras relativpriser förändras.² I Layard m.fl.'s modell är detta centralt. Om substitutionselasticiteten är mindre än ett medför högre investeringstakt (med konstant teknologi) med stor sannolikhet i stället lägre NAIRU på lång sikt (Layard m.fl. (2005) sid. 107).

Rowthorn (1999a) redogör bland annat för 104 beräkningar av substitutionselasticiteten utförda på 19 olika OECD-länder, däribland Sverige. Endast nio av dessa beräkningar tyder på att elasticiteten är över 0,5. Det högsta resultatet för de sex beräkningar som presenteras för Sverige är en elasticitet på 0,54. Detta tyder alltså på att Layard m.fl.'s antagande om en substitutionselasticitet som är lika med ett är felaktigt. Enligt dem själva bör i så fall investeringstakten påverka NAIRU på lång sikt.

Utifrån detta presenterar Rowthorn en modifierad version av modellen i Layard m.fl. (1991) där investeringstakten får stor betydelse för arbetslösheten på både kort och lång sikt. Rowthorn (1999a; 1999b) beskriver teorin som att om inte sjunkande investeringstakt även ska leda till högre arbetslöshet på lång sikt krävs att reallönerna anpassar sig. På grund av olika skäl är det dock troligt att lönerna generellt uppvisar för stora trögheter för att anpassningen ska bli tillräcklig i verkligheten.

Sjunkande investeringstakt riskerar därför leda till att lönerna visserligen anpassar sig något, såsom genom minskad ökningstakt. Men de kommer troligen inte anpassa sig tillräckligt mycket. I stället kommer även efterfrågan på arbetskraft att sjunka och arbetslösheten att stiga. Utvecklingen bör även leda till att lönerna andel av BNP minskar.

En liknande argumentation utifrån samma antagande om substitutionselasticitet förs i Rowthorn (1995) men då med fokus på den inverkan kapitalstocken kan tänkas ha på mängden lediga resurser i företagen. Ökad kapitalstock bör enligt detta resonemang bidra till mer ledig kapacitet i näringslivet, vilket minskar företagets möjligheter att höja priserna, och inverkar därför negativt på inflationstakten. Detta möjliggör därigenom per definition en lägre NAIRU, alltså lägre arbetslöshet utan högre inflationstakt.

² Om substitutionselasticiteten är ett medför en procents ökning av relativpriset mellan arbete och kapital en procents minskning i den relativa användningen av arbetskraft. Det innebär att arbetskraftskostnadernas andel är bestämd av teknologin och inte kan påverkas av andra faktorer.

Rowthorns forskning får sammanfattningsvis betraktas som en mycket stark argumentation i denna debatt. Hans teorier utgår som sagt från den mycket väletablerade modellen i Layard m.fl. (1991) men kan dessutom betraktas som mer realistisk. Som diskuteras nedan har Rowthorn bättre stöd i empirisk forskning än Layard m.fl.

5.2 Ränta och inkomstfördelning

Ett annat exempel på intressant teori presenteras av Eckhard Hein (2006) som i likhet med Rowthorn argumenterar för att investeringstakt och total efterfrågan är avgörande för NAIRU på lång sikt. Hein menar dock att detta samband kan uppstå genom flera olika mekanismer. Bland annat menar Hein att ränta och inflation kan påverka efterfrågan via den effekt detta har på företagens skulder och tillgångar.

Förenklat går hans resonemang ut på att högre ränta kan sänka vad företagen betraktar som godtagbar reallön eftersom räntehöjningar riskerar att höja företagens kapitalkostnader. På lång sikt medför i så fall högre ränta att endast de investeringar som är tillräckligt lönsamma vid denna räntenivå kommer att genomföras. Högre kapitalkostnader för företagen kan därigenom pressa ned lönerns andel av BNP. Eftersom Hein menar att konsumtionsbenägenheten är högre för löneinkomster än för kapitalinkomster medför detta i sin tur att konsumtionsefterfrågan sjunker. När efterfrågan faller minskar företagen sina investeringar, vilket krymper kapitalstocken. Mindre kapitalstock innebär enligt Hein per definition mindre kapacitet, vilket tenderar att höja inflationstrycket och därför per definition höjd NAIRU.

I så fall kan en alltför stram penningpolitik medföra lägre investeringstakt och därigenom att arbetslösheten fastnar på en onödigt hög nivå. Detta medför i sin tur, i likhet med Rowthorns modell, att investeringstakten och andra efterfrågefaktorer blir avgörande för arbetslösheten på lång sikt.

Modellen som Hein beskriver avviker dock från Layard m.fl. (1991) och andra vanliga NAIRU-modeller på flera sätt. Bland annat genom synen på hur lönerns andel av BNP påverkar efterfrågan. Hein utgår i stället till stor del från vad som kan beskrivas som postkeynesianska perspektiv. Postkeynesianism är en löst sammanhängande inriktning inom nationalekonomi. När det gäller arbetslösheten har många postkeynesianska modeller det gemensamt att de poängterar efterfrågans betydelse samt hur denna i sin tur påverkas av inkomstfördelning, skuldsättning och inflation. Högre inflation kan minska skuldernas reala värde och frigöra resurser till totala efterfrågan (Stockhammer, 2008).

Utan att gå in på detaljerna får Heins resonemang över lag betraktas som mycket intressant och fullständigt rimligt. Denna typ av forskning kan därför troligen bidra till en bättre förståelse av arbetslösheten och samhällsekonomin än de NAIRU-teorier som i dag är populära.

5.3 Skulder och investeringar

Den australiensiske ekonomen Steve Keen (2011) menar i likhet med Rowthorn och Hein också att investeringstakten kan påverka arbetslösheten på lång sikt. I likhet med Hein menar Keen att finansmarknad och skuldsättning är av särskilt intresse. Keen framhåller särskilt skulderna som en avgörande faktor för att förstå flera stora samhällsfenomen såsom arbetsmarknaden och finanskriser. En stor del av Keens forskning och resonemang utgår ifrån Hyman Minskys teorier om finansiell instabilitet.

Keens framställning har stora skillnader jämfört med de vanliga och populära varianterna av NAIRU-teorin och modellen i Layard m.fl. (1991). Men Keen är ändå intressant att lyfta fram här som ett exempel på hur skuldsättning på ett relativt tydligt sätt kan kopplas till efterfrågan och därigenom till arbetslöshet. Även detta perspektiv skiljer sig från vanliga NAIRU-modeller och merparten av den nationalekonomiska mittenfåran, där skuldsättning inte brukar problematiseras på detta sätt.

Keen bedriver ett omfattande resonemang och ifrågasätter diverse vanligt förekommande synsätt inom nationalekonomi rörande löner, priser med mera. I korthet går hans resonemang ut på att reallönen inte enbart bestäms av arbetskraftens produktivitet och det är omöjligt att säga säkert om arbetskraftsutbudet ökar vid en reallöneökning, eller om det minskar till följd av att arbetskraften prioriterar mer fritid till samma lön som tidigare. Eftersom en lönesänkning lika gärna kan innebära ökat arbetskraftsutbud (alltså högre arbetslöshet allt annat lika) finns det ingen garanti att efterfrågan kommer att möta utbudet vid endast en specifik punkt i varje givet läge. Olika lönenivåer kan medföra olika jämvikter på arbetsmarknaden och jämvikten är inte långsiktigt stabil.

Keen förkastar tanken att samhällsekonomin genom fria marknadsmekanismer strävar mot någon form av stabil långsiktig jämvikt. I stället menar han att kredit- och finansmarknaden och därigenom hela samhällsekonomin, vid felaktig politik, snarare är instabil till sin natur, vilket bland annat riskerar att generera finanskriser (jämför Keen, 1997). Detta är således långtgående kritik mot alla former av teorier som antar att människor agerar fullständigt rationellt eller med god kunskap om framtiden. Liksom Keynes (1973) ifrågasätter Keen människors möjligheter att göra detaljerade bedömningar av finansiella risker.

Skuldsättningen är central för Keens diskussion. Om en stor del av samhället under en lång tidsperiod tar på sig en växande skuld, eller amorterar av densamma, kan detta påverka den aggregerade efterfrågan, utan att det påverkar någon annan aktörs efterfrågan. Detta eftersom utlåningen främst styrs av bankernas agerande, även detta ett ovanligt antagande inom nationalekonomi. För hög skuldnivå medför problem och leder till finansiell oro. Det idealiska vore därför om skuldutvecklingen var låg och stabil i relation till övriga samhällsekonomin utveckling.

Även Keens resonemang och andra liknande, såsom Minsky, får betraktas som viktiga. Keens empiriska diskussion fokuserar på USA men detta kan troligen även bidra till en förståelse av situationen i Sverige, såsom hur man bör se på hushållens skuldsättning. Men på grund av exportens betydelse för svensk ekonomi är det inte givet att denna analys är lika träffsäker för arbetslösheten i Sverige de senaste decennierna, vilket diskuteras nedan.

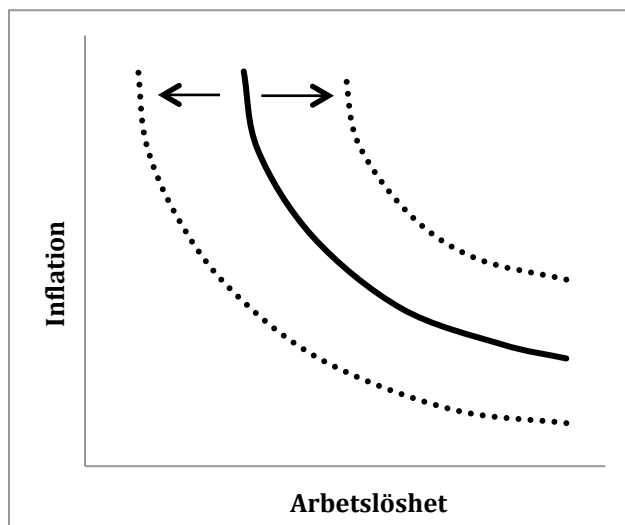
5.4 Är Phillipskurvan irrelevant?

Vad innebär då dessa teorier om efterfrågans inverkan på jämviktsarbetslösheten för den ekonomiska politiken? Om efterfrågan är avgörande för NAIRU och arbetslösheten på både kort och lång sikt måste Phillipskurvan betraktas som icke-vertikal i någon mening.

En tydlig beskrivning av detta presenteras av Rowthorn (1995; 1999a) som, som sagt, argumenterar för kapitalstockens långsiktiga inverkan på NAIRU. Utifrån detta menar han även att Phillipskurvan är böjd. Rowthorn (1995) beskriver hur en större kapitalstock ökar möjligheterna för lägre arbetslöshet till samma inflationstakt. Detta kan även beskrivas som att förändringar i kapitalstocken kan få Phillipskurvan att flytta sig.

En större kapitalstock får kurvan att skifta in och möjliggör en lägre arbetslöshet med samma inflationstakt på både kort och lång sikt, se figur 4. På motsatt vis kan kurvan skifta ut om kapitalstocken minskar, vilket exempelvis kan bli följden av en oljeprischock (såsom under 1970-talet), varpå det krävs en högre inflationstakt för att nå samma arbetslöshetsnivå. Vid högre inflationstakt blir kurvan fortfarande allt mer vertikal.

Figur 4 Den böjda långsiktiga Phillipskurvan, baserad på Rowthorn (1995)

Vid minskad investeringstakt flyttar kurvan ut till höger. Vid ökad investeringstakt flyttar kurvan in till vänster.

I Rowthorns (1977; 1995; 1999a) modeller, liksom i Heins (2006) och Keens (2011) framställningar, existerar således inte någon långsiktigt stabil Phillipskurva oavsett form. Varken NAIRU eller Phillipskurvan är i så fall i längden främst ett resultat av arbetsmarknadens strukturer och institutioner, såsom populära versioner av NAIRU-teorin menar. Ej heller existerar någon optimal inflationstakt med en minsta möjliga NAIRU i den bemärkelse som Akerlof menar. NAIRU är enligt Rowthorn endast långsiktig i den bemärkelse som investeringstakten är långsiktig.

Utifrån denna typ av resonemang kan uppgiften för penning- och finanspolitiken beskrivas som att den måste balansera både arbetslöshet och inflation. Men exakt var NAIRU befinner

sig för tillfället eller vilken inflationstakt som är optimal blir en mer öppen diskussion. Huvudsaken är att efterfrågan på arbetskraft i varje givet läge hålls på en så hög nivå som möjligt utan att inflationen stiger okontrollerat.

Att Phillipskurvan kan flytta på sig betyder inte nödvändigtvis att samhället någonsin kommer att uppnå noll procents arbetslöshet eller att inflation är oproblematisk. Även vid en mycket hög investeringstakt skulle troligen en viss låg arbetslöshet existera i form av folk som byter jobb eller just blivit klara med en utbildning etcetera. Man skulle därför kunna anta att Phillipskurvan av realistiska skäl vid låga arbetslöshetsnivåer blir vertikal vid allt lägre inflationstakt, jämfört med situationer då arbetslösheten är högre. Men denna typ av arbetslöshet torde ligga avsevärt lägre än vad som varit fallet i Sverige de senaste två decennierna.

6 Empirisk forskning kring efterfrågan

Härnäst följer en diskussion om den empiriska forskningen rörande efterfrågans långsiktiga inverkan på arbetslösheten. På samma sätt som att det är svårt att empiriskt pröva den populära NAIRU-teorin i Layard m.fl. (1991), och vad som verkligen händer på lång sikt, är det svårt att på ett trovärdigt vis empiriskt bevisa att efterfrågan påverkar arbetslösheten på lång sikt.

I den mån detta går att kontrollera tyder forskningen på att efterfrågan har mycket stort inflytande över arbetslösheten på både kort och lång sikt. Detta tyder på att efterfrågan även kan flytta NAIRU. Tvärtemot den populära NAIRU-teorin, men till stöd för efterfrågeteorierna ovan.

En allmän observation som även beskrivits ovan är att utvecklingen de senaste decennierna tyder på att arbetslösheten ofta riskerar att fastna på höga nivåer, trots stabilt låg inflationstakt och omfattande reformer. Det är exempelvis mycket tydligt för Sveriges del de senaste 20 åren (jämför Zettergren, 2011).

6.1 Investeringstakten

Ett sätt att analysera efterfrågans betydelse för arbetslösheten är att jämföra huruvida förändringar i investeringstakten leder till förändrad arbetslöshet. Alla de tre teorierna som lyfter fram efterfrågans betydelse menar att investeringstakten är avgörande för arbetslösheten på både kort och lång sikt. Enligt NAIRU-teorin i Layard m.fl. (1991) och andra liknande framställningar ska variationer i investeringstakten inte ha någon betydelse för arbetslösheten på lång sikt.

Det har gjorts många studier där man jämför utvecklingen av arbetsmarknadens institutioner, såsom a-kassa, med arbetslöshetens utveckling. Men eftersom många forskare utgår ifrån att investeringstakten inte är särskilt viktig brukar de inte bry sig om att kontrollera för denna faktor alls. Om de hade gjort det hade de märkt att investeringstakten samvarierar mycket

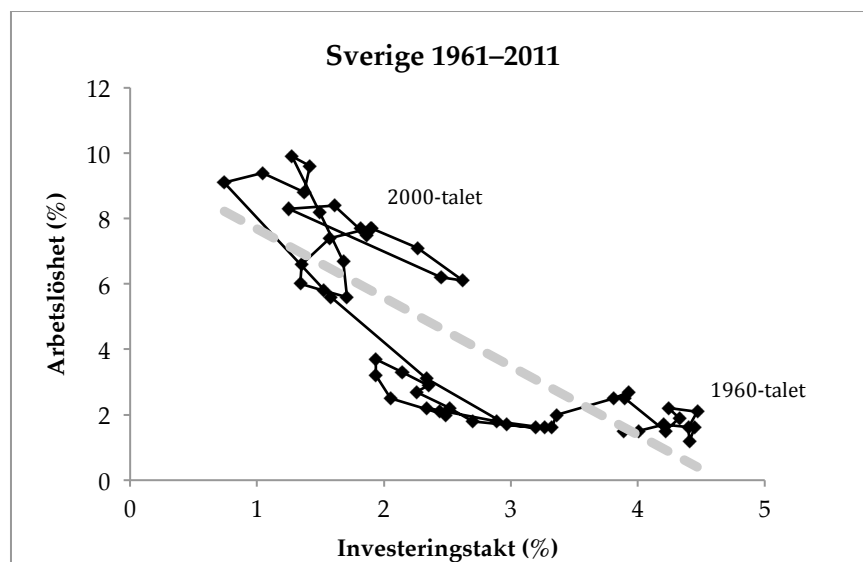
tydligare med arbetslösheten än arbetsmarknadens institutioner. Stockhammer och Klär (2010) presenterar både egna empiriska resultat på detta och diskuterar tidigare litteratur.

På samma sätt kan förändringar i investeringstakten även förklara en stor del av utvecklingen i Sverige: När investeringstakten sjönk i början av 1990-talet sköt arbetslösheten i höjden. Investeringstakten har därefter aldrig nått upp till sina tidigare nivåer annat än under korta tidsperioder. Och arbetslösheten har som sagt förblivit hög.

Sambandet mellan investeringstakt och arbetslöshet kan illustreras på olika sätt. I figur 5 visas hur andelen arbetslösa samvarierar med nettokapitalstockens reala tillväxttakt, alltså förändringar i kapitalstocken justerat för inflation och avskrivningar. När investeringstakten är hög är arbetslösheten låg. Ett annat vanligt sätt att mäta samma sak är att jämföra investeringar som andel av BNP, vilket ger ett liknande resultat (jämför Johansson och Taalbi (2010); Carlén och Persson (2012)).

Enligt de populära versionerna av NAIRU-teorin bör det inte påverka arbetslösheten om investeringstakten varierar kring 1–2 procent eller 2–4 procent per år. Men i verkligheten verkar det alltså spela stor roll. Denna typ av empiriska resultat tyder därför på att efterfrågan kan påverka NAIRU på både kort och lång sikt. Det stödjer således både Rowthorns, Heins och Keens synsätt kring att arbetslösheten i längden till stor del påverkas av totala efterfrågan (jämför Keynes, 1937).

Figur 5 När investeringstakten är hög är arbetslösheten låg

Investeringstakt = reala nettokapitalstockens tillväxttakt per år

Källa: AMECO statistikdatabas

Ett kritiskt öga kan självfallet hitta indikationer i diagrammet på att sambandet kunde vara ännu starkare etcetera. Men med tanke på den långa tidsperioden och de stora mätproblem som är förknippade med denna typ av stora faktorer får detta snarare betraktas som ett nästan förbluffande tydligt samband.

Betyder då detta att sjunkande investeringstakt måste medföra högre arbetslöshet? I regel ja, men det beror möjligen även på samhällets övriga institutioner. Rowthorn (1995) menar att i Europa är det tydligt att lägre investeringstakt leder till stigande arbetslöshet, medan det i USA snarare verkar leda till ökade inkomstskillnader och en växande mängd jobb med låga eller mycket låga löner. Rowthorn resonerar kring att detta troligen hänger ihop med att Europas länder ofta har ett större inslag av regleringar och organisering, till exempel som ett resultat av myndigheters eller fackföreningars agerande. Detta betyder inte att efterfrågans inverkan på jämviktsarbetslösheten är felaktig. Bara att analysen möjligen är ännu mer komplex (jämför Howell, 2010).

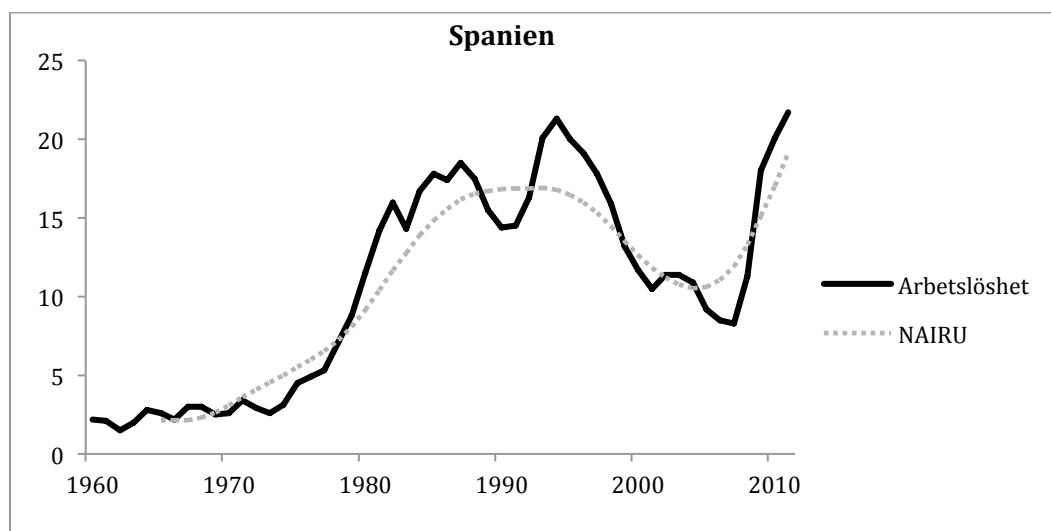
6.2 Spanien som illustrativt exempel

Om efterfrågan är avgörande för arbetslösheten på lång sikt innebär det att NAIRU kommer att röra sig mot den faktiska arbetslösheten, i stället för tvärtom. En indikation på just detta fenomen märks i EU-kommissionens beräkningar av NAIRU för olika länder som presenteras i deras statistikdatabas AMECO. Spanien är ett sådant illustrativt exempel, men det finns fler.

Figur 6 visar utvecklingen av arbetslöshet och NAIRU i Spanien de senaste fem decennierna. Som synes följer arbetslösheten NAIRU tydligt. Observera att den spanska NAIRU faller från toppnoteringen år 1993 på nästan 17 procent till ca 11 procent år 2002, för att strax därefter vända kraftigt uppåt igen till en ännu högre nivå än tidigare.

Men Spanien har inte genomgått några större reformer under denna tidsperiod som kan förklara dessa variationer i NAIRU utifrån de populära versionerna av NAIRU-teorin, såsom Layard m.fl. (1991). Exempelvis har a-kassans ersättningsnivåer visserligen förändrats över decennierna men inte på ett sådant sätt att det kan förklara denna utveckling.

Figur 6 NAIRU följer arbetslösheten i Spanien

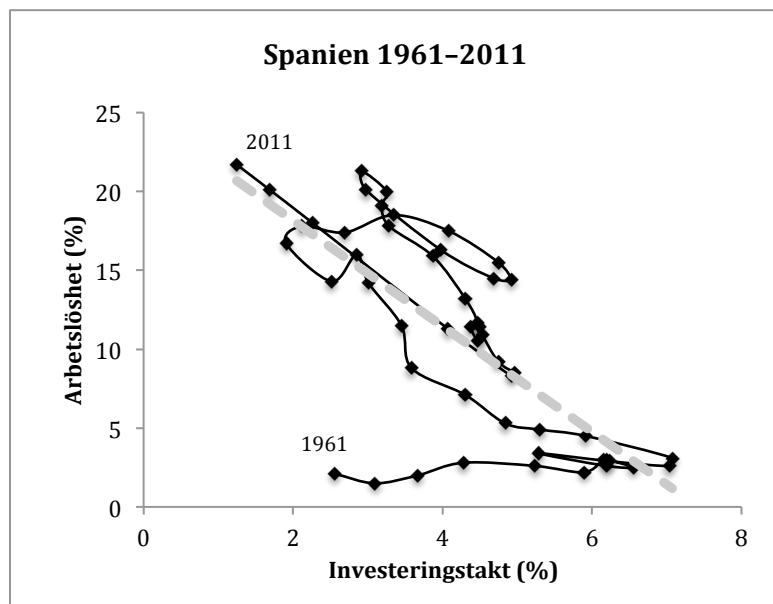

Källa: AMECO statistikdatabas; NAIRU = AMECO:s beräkning

Spaniens utveckling tyder på att NAIRU följer den faktiska arbetslösheten i stället för tvärtom. Detta tyder alltså på att det går att sänka NAIRU genom att sänka arbetslösheten.

I stället för arbetsmarknadens institutioner verkar även den spanska arbetslösheten, liksom den svenska, till stor del bero på förändringar i investeringstakten, vilket illustreras i figur 7. När investeringstakten är större är sannolikheten högre för att arbetslösheten är låg även i Spanien. På samma sätt som för motsvarande diagram för Sverige ovan bör man även här ha överseende med svårigheten att göra denna typ av jämförelse över långa tidsperioder.

Figur 7 Investeringstakt och arbetslöshet i Spanien

Investeringstakt = reala nettokapitalstockens tillväxttakt per år

Källa: AMECO statistikdatabas

6.3 Löneandelen är inte konstant

Som nämndes ovan beskrivs företag i ekonomiska modeller ofta som att de har två produktionsfaktorer: arbete och kapital. Enligt många vanliga framställningar av den populära NAIRU-teorin, som antar samma typ av produktionsfunktion som Layard m.fl. (1991; 2005), bör arbetskraftskostnadernas (lönernas) andel av det producerade värdet (BNP) vara konstant. Detta eftersom att om efterfrågan på arbetskraft är hög så går löneandelen upp. Men i och med att arbetskraften då blir dyrare så går efterfrågan ned igen och löneandelen återgår till sitt långsiktiga jämviktsläge (jämför Blanchard (2006)).

Även utvecklingen på detta område de senaste decennierna tyder på att populära versioner av NAIRU-teorin är otillräckliga. Som exempel: under början av 1900-talet steg lönernas andel av BNP inom industrin kraftigt (Bengtsson, 2012). De senaste decennierna, under tiden som arbetslösheten har varit stabilt hög, har löneandelen minskat i både Sverige och många andra

OECD-länder – alltså tvärtemot många vanliga NAIRU-modellers logik. Om arbetskraften blir billigare borde arbetslösheten gå ned (Blanchard, 1999; 2006).

Om långsiktiga NAIRU påverkas av efterfrågan är det inte ologiskt att lönernas andel av BNP varierar. Många teorier som menar att NAIRU kan påverkas av efterfrågan menar att sjunkande löneandel kan hämma totala efterfrågan i samhällsekonomin och därigenom försämra möjligheterna att nå full sysselsättning. Enligt många efterfrågeteorier ter sig alltså utvecklingen de senaste decennierna, med stigande arbetslöshet och sjunkande löneandel, som logisk (såsom Rowthorn, 1999a; 1995).

6.4 Skuldsättning

Keen (1997; 2011) argumenterar som sagt också för att efterfrågan och investeringstakt är avgörande för arbetslösheten men lyfter särskilt fram skuldsättningen. Även om Keens samlade argumentation skiljer sig på flera sätt från många vanliga NAIRU-teorier framför han relativt starka indikationer på att hans empiriska huvudpoäng är korrekt. Förutom betydelsen av investeringstakten som beskrevs ovan, visar Keen att skuldsättningen på olika vis samvarierar med efterfrågan på arbetskraft och därigenom har betydelse för arbetslösheten.

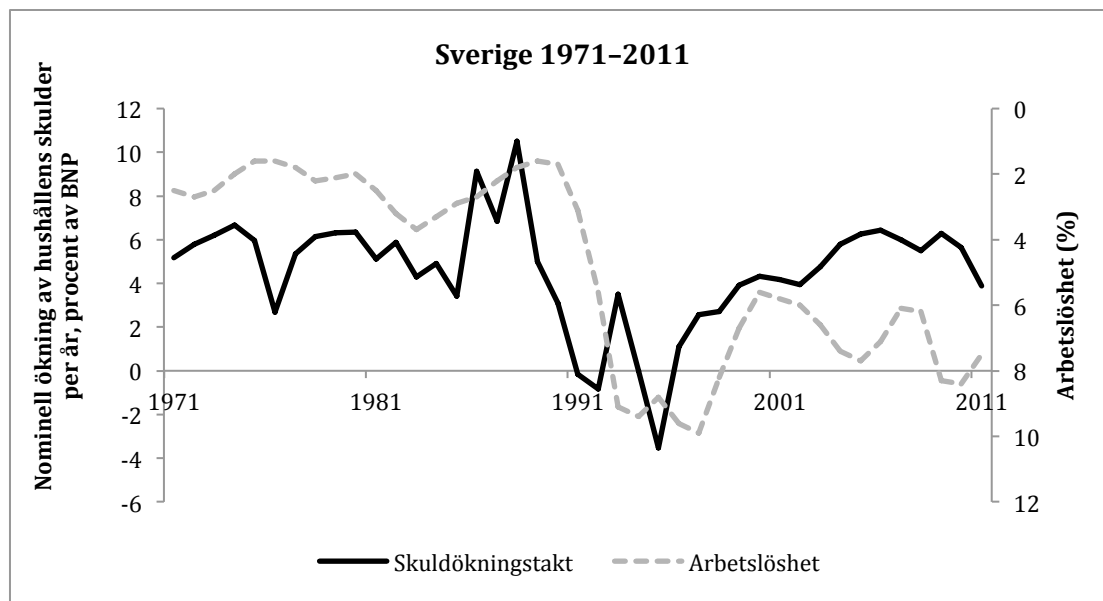
Det verkar inte ha gjorts jättemycket forskning kring detta på Sverige, varför min beskrivning här främst får betraktas som ett försök att inleda en diskussion. Biggs m.fl. (2010) studerar skuldutveckling i samband med finanskriser i Sverige och andra länder. De finner stöd för att skuldsättning på olika vis samvarierar med BNP-tillväxt både i krisernas inledning och i återhämtningen därefter. Biggs m.fl. diskuterar framför allt den så kallade kreditimpulsen: ökningstakten på ökningstakten av skulderna som andel av BNP.

Även Keen tar upp kreditimpulsen men menar att skuldsättningen är intressant på flera olika sätt. Exempelvis menar han som sagt att skuldökningstakten gör det möjligt för hushållen att under vissa perioder öka sin konsumtion mer än vad inkomstökningar tillåter.

Just ökningstakten i hushållens skulder verkar delvis följa samma mönster i Sverige som Keen menar att de gör i USA. När skuldökningstakten är högre tenderar arbetskraftsefterfrågan att vara större, vilket bland annat ökar sannolikheten för att arbetslösheten blir lägre. Detta illustreras i figur 8. Axeln som mäter arbetslöshet är vänd uppochner för att förtydliga poängen. Även om jag vill understryka att detta inte syftar till att beskriva en färdig slutsats från min sida får det betraktas som ett mycket intressant fenomen.

I figur 8 verkar förändringen av skuldökningstakten komma något år innan förändringar av arbetslösheten. Keen menar att detta är naturligt och att mekanismen bakom detta är att investeringar i regel är lånefinansierade. En empirisk indikation på denna kausalitet skulle då kunna vara just att förändringen i skuldutvecklingen ligger något före förändringar i sysselsättningen och arbetslöshet. Först tar man lån, därefter ökar efterfrågan och investeringstakten, vilket sänker arbetslösheten.

Figur 8 Skuldsättning verkar påverka arbetslöshet

Källa: SCB, AMECO

Både Keens resonemang och de data jag redovisar här leder i sin tur till flera andra intressanta frågeställningar. Till exempel bör det troligen ha betydelse för skuldutvecklingen vilka regleringar som gäller för bankerna samt vad hushållen använder sina lån till. Kreditfinansierad konsumtion av bilar eller bostadsrätter kan förväntas ha mycket olika effekt på arbetsmarknaden och samhällsekonomin på både kort och lång sikt. Möjligen skulle detta kunna förklara varför sambandets styrka verkar variera över tid i figur 8.

Det kan även diskuteras i vilken utsträckning skuldsättning kan förklara arbetslösheten i Sverige. Den totala efterfrågan i den svenska samhällsekonomin kan de senaste decennierna beskrivas som mer beroende av export än den amerikanska ekonomin. Detta kan medföra att skuldutvecklingen bland svenska hushåll kanske inte behöver ha fullt lika stor betydelse för arbetsmarknaden i Sverige som Keen menar att den har i USA.

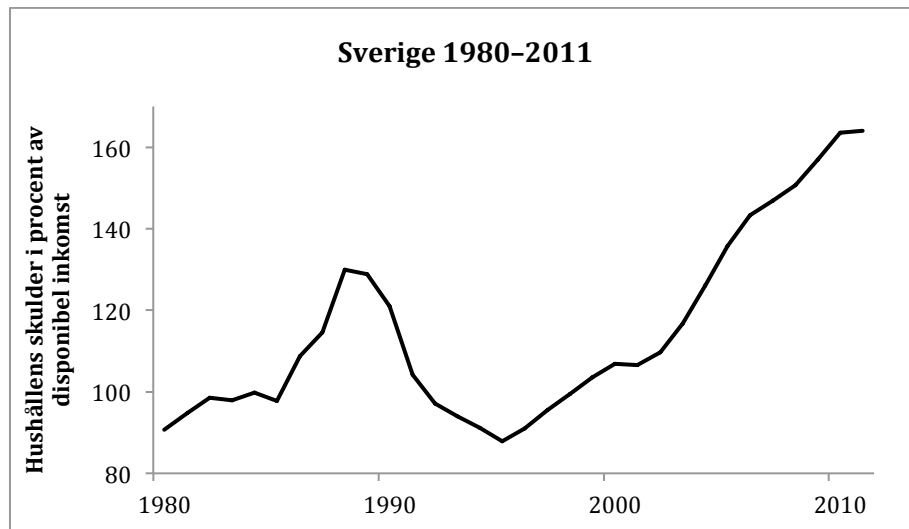
En intressant diskussion i detta sammanhang förs i Stockhammer (2009) kring tillväxtens utveckling de senaste decennierna i olika länder. Stockhammer utgår också från att konsumtionsbenägenheten är högre för löneinkomster än för kapitalinkomster. I och med att lönernas andel av BNP har sjunkit i många länder har efterfrågan i stället hållits uppe genom andra mekanismer.

Stockhammer menar att man övergripande kan tala om två olika tillväxtregimer. I en samling länder har tillväxten drivits framåt av krediter, i andra länder av export. I länder med kreditdriven tillväxt har hushållens efterfrågan hållits uppe genom ökad tillgång till utlåning. Som Stockhammer påpekar medför denna utveckling en ökad risk för sårbarhet och instabilitet. Särskilt tydligt blir detta med tanke på skulderna.

Men även med detta sagt och även om Sverige har en stor exportmarknad kan det inte uteslutas att skuldsättningen kommer att ha betydelse för svensk del under det närmaste decenniet. Hushållens skulder har blivit ett allt vanligare diskussionsämne och flera bedömare varnar för att skuldernas storlek i relation till inkomsterna är oroväckande hög, se figur 9.

När dessa skulder ska betalas av finns det därför en risk för dämpad efterfrågan, vilket riskerar att pressa upp arbetslösheten om inte andra åtgärder vidtas (för en diskussion om riskerna med skuldnivåerna se till exempel Finanspolitiska rådet (2012)).

Figur 9 Hushållens skulder har ökat snabbare än inkomsterna

Källa: Ekonomifakta

Det kan tyckas paradoxalt att denna rapport rekommenderar en mer expansiv penningpolitik och samtidigt problematiserar hushållens skulder. Exakt hur dessa fenomen bör balanseras på ett bra sätt ligger utanför denna rapport. Men så mycket kan sägas att om politiken skulle sikta på något högre inflation kan detta i sig motverka skuldernas negativa inverkan på efterfrågan i och med att inflationen skulle kunna äta upp en del av den reala skuldbördan.

Oavsett detta bör riksbankens räntesättning troligen inte fokusera på skuldsättningen. Ohållbar skuldsättning och andra liknande utmaningar motverkas bättre på andra sätt. Till exempel genom kloka regelverk för banksektorn och indirekt genom åtgärder på exempelvis bostadsmarknaden.

7 Slutsatser

7.1 Slutsatser för nationalekonomin

Det får betraktas som relativt tydligt att de i dag vanligt förekommande och populära varianterna av NAIRU-teorin inte lämnar en tillfredsställande förklaring till arbetslösheten.

Men helt säkra kan vi aldrig vara. Vissa försvarare av denna hävdar som sagt att det kan ta mycket lång tid för "lång sikt" att infinna sig. Sedan början av 1990-talet har flera regeringsbudgetar utlovat sjunkande arbetslöshet, utifrån diverse reformer. Vi kanske behöver vänta 10 år till? Eller 30? Någon enhetlig definition finns varken för hur vi bäst kontrollerar var långsiktiga NAIRU befinner sig, eller hur lång tid det bör ta för arbetslösheten att nå denna.

Galbraith (1997) menar att denna grova otydlighet är ett skäl i sig till att vara skeptisk till dessa teorier.

7.2 Politiska slutsatser

Empiriska studier tyder på att den totala efterfrågan i samhällsekonomin har avgörande inverkan på arbetslösheten på både kort och lång sikt. Detta betyder per definition att långsiktiga Phillipskurvan inte är fullständigt vertikal. Galbraith argumenterar för att politiken måste överge tilltron till långsiktiga jämvikter i den form som NAIRU vanligtvis betraktas och helt enkelt nöja sig med mer kortsiktiga utgångspunkter.

Om NAIRU främst bestäms av efterfrågan innebär det att låginflationspolitiken löper stor risk att leda till onödigt hög arbetslöshet. Statens uppgift bör i stället vara att hålla uppe efterfrågan och därigenom hålla nere arbetslösheten. Detta får bland annat betydelse för penningpolitiken.

Exakt vad och hur Riksbanken bör göra i stället förtjänar en längre diskussion. Utifrån den forskning som diskuteras i denna rapport är det dock tydligt att en av de mest avgörande insatserna just nu för att få ned arbetslösheten är att förändra den svenska penningpolitiken. Dels bör inflationsmålet utökas med någon form av mål för arbetslösheten, dels bör en något högre inflationstakt tillåtas. Detta eftersom att det inte är rimligt att anta att det varken finns en specifik inflationsnivå som är optimal på lång sikt, ej heller att full sysselsättning kommer att uppnås så länge penningpolitiken alltför ensidigt fokuserar på prisstabilitet. Dagens politik riskerar i stället att medföra för låg total efterfrågan i ekonomin för att få ned arbetslösheten. Detta betyder inte att inflation är oproblematiskt. För hög inflation riskerar också att skapa osäkerhet, sänka investeringstakten och minska den totala efterfrågan.

Även finanspolitiken behöver omvärderas. Om totala efterfrågan i samhällsekonomin kan påverka långsiktiga NAIRU kan staten sänka arbetslösheten på lång sikt genom expansiv finanspolitik, till exempel genom att öka den offentliga sektorns investeringstakt. Även detta förtjänar en mer utförlig diskussion än vad som ryms här. Denna rapport nöjer sig med att konstatera att det är utifrån denna typ av teoretiska perspektiv som politiken bör formuleras.

Forskningen tyder även på att delar av de arbetsmarknadspolitiska rekommendationer som vanligen görs utifrån populära NAIRU-teorier måste omvärderas. Att NAIRU i längden påverkas av efterfrågan skulle kunna vara en del av förklaringen till varför sambandet mellan a-kassa och arbetslöshet inte är så tydligt som många tror i dag.

Man kan exempelvis tänka sig att en hög a-kassa visserligen höjer de arbetssökandes reservationslön (vilket höjer NAIRU) men samtidigt möjliggör ökad konsumtion och därigenom högre efterfrågan, vilket gör investeringar lönsammare och ökar investeringstakten (vilket sänker NAIRU). Forskningen tyder på att dessa fenomen förtjänar en mer sammansatt debatt (jämför Nordlund, 2010).

Även utifrån de teoretiska utgångspunkter som denna rapport argumenterar för är vissa förslag som i dag är vanligt förekommande fortfarande korrekta. Om NAIRU beror på efterfrågan och investeringstakt bör till exempel ökade satsningar på utbildning i olika

former, vid sidan av att öka flexibiliteten, även kunna göra fler investeringar lönsamma och därigenom bidra till ökad efterfrågan på arbetskraft och därför lägre arbetslöshet. Detta är självfallet ett mycket viktigt fält och diskuteras helt enkelt inte i denna rapport av utrymmesskäl.

Hysteresis och trögheter i arbetslöshetens utveckling diskuteras ofta utifrån de långtidsarbetslösas situation. Frågan är då om en mer expansiv politik skulle kunna driva in de människor som i dag "står långt från arbetsmarknaden" i arbete igen. Det korta svaret är: Ja, det tror jag. Högre total efterfrågan skulle helt enkelt göra det mer lönsamt att anställa personer som i dag anses icke attraktiva, i takt med att mer populära arbetssökande kommer i arbete.

Listan på rekommendationer skulle kunna göras lång och olika insatser kan så klart samverka. Utbildningspolitik kan möjligen sänka arbetslösheten något men effekten kommer troligen aldrig att vara av avgörande vikt om finans- och penningpolitiken i övrigt inte förändras. En förändring av penningpolitiken, såsom ett högre och annorlunda inflationsmål, kommer troligen att få som störst effekt om den även följs av förändringar av arbetsmarknadspolitiken med mera.

7.3 Vad kommer EU säga?

En tänkbar invändning mot den politik som föreslås i denna rapport är att en ny finans- och penningpolitik är omöjlig så länge andra närliggande länder som Sverige handlar med inte byter politik samtidigt. Men så länge vi har rörlig växelkurs är detta inget ekonomiskt problem.

Om lönerna i Sverige ökar snabbare nominellt mätt i svenska kronor kommer det inte påverka vår köpkraft eller våra arbetskraftskostnader jämfört med andra länder så länge vår valuta sjunker i motsvarande takt gentemot dessa länders valutor. Eftersom detta argument möjligen kan vara svårt att ta till sig (möjligen på grund av penningillusion?) vore det så klart smidigast om hela Europa bestämde sig för att omvärdera samtidigt. Men det finns inget egentligt skäl till varför Sverige ska vänta. Därmed inte sagt att en ny politik inte skulle skada vår relation till EU-kommissionen eller dylikt.

7.4 Vad kommer arbetsmarknadens parter säga?

Det är självfallet inte önskvärt att någon form av grundläggande förändring av den ekonomiska politiken sker över en natt och den här rapporten är så klart inte tillräckligt skäl för en ny politik. Alltför snabba förändringar kan störa lönebildningen och skapa oro bland arbetsmarknadens parter. För att en ny politik ska bli trovärdig och legitim måste en förändring av till exempel penningpolitiken därför givetvis ske i samråd med parterna och genomföras under ordnade former. Ett första steg vore att frågan fick ökad uppmärksamhet bland intressenter, forskare, riksdag och regering.

Källor

- Akerlof, G. A. m.fl. (2000) "Near-Rational Wage and Price Setting and the Long-Run Phillips Curve", *Brookings Paper on Economic Activity*, 2000, 1–60
- Arbetslöshetskassornas samorganisation (2011) *Bara en av tio heltidare får 80 procent*
- Bengtsson, E. (2012) *Labor's Share in Sweden, 1850–2000*, Göteborgs universitet
- Biggs, M. m.fl. (2010) *Credit and Economic Recovery: Demystifying Phoenix Miracles*
- Blanchard, O. (1999) *European Unemployment: The Role of Shocks and Institutions*, Baffi Lecture, Banca d'Italia
- Blanchard, O. (2006) *European Unemployment: The Evolution of Fact and Ideas*, Working Paper 11750, NBER
- Carlén, S; Persson, C. (2012) *Åter till full sysselsättning*, Stockholm: Tiden
- Davidson, P. (1996) "Reality and Economic Theory", *Journal of Post Keynesian Economics*, 18, 479–508
- Finanspolitiska rådet (2012) *Svensk finanspolitik 2012*
- Galbraith, J. K. (1997) "Time to Ditch the NAIRU", *The Journal of Economic Perspectives*, 11, 1, 93–108
- Glyn, A. m.fl. (2003) *Labor Market Institutions and Unemployment: A Critical Assessment of the Cross-Country Evidence*, Discussion Paper Series 168
- Hein, E. (2006) "Wage Bargaining and Monetary Policy in a Kaleckian Monetary Distribution and Growth Model: Trying to Make Sense of the NAIRU", *Intervention*, 3, 2, 305–330
- Howell, D. (2010) *Institutions, Aggregate Demand and Cross-Country Employment Performance: Alternative Theoretical Perspectives and the Evidence*, SCEPA Working Paper
- Johansson, T.; Taalbi, J. (2010) "Full sysselsättning och ekonomisk politik", *Nya värderingar, nytt samhälle?*, Stockholm: Arbetarrörelsens forskarnätverk
- Kahneman, D. (2011) *Thinking, fast and slow*, Farrar Straus Giroux
- Keen, S. (1997) *Economic Growth And Financial Instability*, The University of New South Wales
- Keen, S. (2011) *Debunking Economics*, Zeb Books
- Keynes, J. M. (1973) *Allmän teori om sysselsättning, ränta och pengar*, Lysekil: Pontes
- Keynes, J. M. (1937) "The General Theory of Employment", *Quarterly Journal of Economics*, 41, 2, 209–223

- Layard, R. m.fl. (1991; Andra upplagan: 2005) *Unemployment*, New York: Oxford University Press
- Lindbeck, A.; Snower, J. D. (1986) "Wage Setting, Unemployment, and Insider-Outsider Relations", *The American Economic Review*, 76, 2, 235–239
- Lundborg, P.; Sacklén, H. (2002) "Inflationsmålet, sysselsättningen och EMU-medlemskapet", *Ekonomisk debatt*, 3, 197–207
- Lundborg, P. m.fl. (2007) *Den svenska jämviktsarbetslösheten: En översikt av kunskapsläget*, Stockholm: Konjunkturinstitutet
- Nickell, S.; Nunziata, L. (2001) *Labour Market Institutions Database*, Oxford: OECD
- Nickell, S. m.fl. (2005) "Unemployment in the OECD since the 1960s: What Do We Know?", *Economic Journal*, 111, 1–27
- Nickell, W. (2006) *The CEP-OECD Institutions Data Set 1960-2004*, CEP Discussion Paper, 759, London: Centre for Economic Performance
- Nordlund, M. (2010) *Long-term unemployment scarring and the role of labour market policies*, Umeå: Umeå universitet
- OECD (2011) *Divided We Stand*
- OECD (2006) *Employment Outlook 2006*
- Regeringen (2012) *Bilaga 3 Fördelningspolitisk redogörelse*, Proposition 2011/12:100
- Rowthorn, R. (1977) "Conflict, Inflation and Money", *Cambridge Journal of Economics*, 1, 215–239
- Rowthorn, R. (1995) "Capital formation and unemployment", *Oxford Review of Economic Policy*, 1, 1–19
- Rowthorn, R. (1999a) "Unemployment, wage bargaining and capital-labour substitution", *Cambridge Political Economy Society*, 23, 413–425
- Rowthorn, R. (1999b) *Unemployment, Capital-Labor Substitution, and Economic Growth*, Internationella valutafonden
- Setterfield, M., LeBlond, K. (2003) "The Phillips Curve and US Macroeconomic Performance during the 1990s", *International Review of Applied Economics*, 17, 4
- Shafir, E. m.fl. (1997) "Money Illusion", *The Quarterly Journal of Economics*, CXII: 2, 341–374
- Stockhammer, E. (2008) "Is the NAIRU Theory A Monetarist, New Keynesian, Post Keynesian or a Marxist Theory?", *Metroeconomica*, 59:3, 479–510
- Stockhammer, E. (2009) *The Finance-Dominated Accumulation Regime, Income Distribution and the Present Crisis*

Stockhammer, E. och Klär, E. (2010) "Capital accumulation, labour market institutions and unemployment in the medium run", *Cambridge Journal of Economics*, 1, 1–21

Svensson, L. E. O. (2012) The Possible Unemployment Cost of Average Inflation below a Credible Target

Zettergren, G. (2011) *Naturligt hög arbetslöshet?*, Stockholm: Global utmaning